

Віталій ПАВЛИКІВСЬКИЙ
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: pvictor@i.ua,
ORCID: 0000-0002-1190-9303

Володимир СЕЛЕВКО
кандидат філософських наук, доцент, завідувач відділу аспірантури та докторантури
Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: v.selevko@khai.edu,
ORCID: 0000-0002-9543-4981

ОЦІНОЧНІ ОЗНАКИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У СКЛАДАХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ПОВІТРЯНИХ ПОЛЬОТІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ

Анотація: Досліджуються оціночні ознаки та їх значення у складах злочинів, пов'язаних з порушенням правил повітряних польотів та використання повітряного простору. Виходячи що досліджувані злочини несуть суспільну небезпеку та суспільно небезпечні наслідки пропонується відмовитися від оціночних категорій при формулюванні складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 276, 281, 282КК України. Запропоновано для визначення великого розміру матеріальної шкоди слід скористатися положеннями кримінального закону щодо визначення розміру матеріальної шкоди у великому розмірі стосовно кримінальних правопорушень проти власності. Зазначений підхід дозволить уникнути зловживань правозастосувача і забезпечити однаковість та правильність застосування кримінального закону.

Ключові слова: оціночні ознаки, статті 276, 281, 282КК України, порушення правил повітряних польотів, порушення правил використання повітряного простору, розмір матеріальної шкоди, правопорушення проти власності.

EVALUATION FEATURES AND THEIR SIGNIFICANCE IN THE COMPOSITION OF CRIMES RELATED TO VIOLATION OF THE RULES OF AIR FLIGHTS AND USE OF AIR SPACE

Abstract: Evaluative features and their significance in the composition of crimes related to the violation of the rules of air flights and the use of air space are studied. Based on the fact that the investigated crimes carry public danger and socially dangerous consequences, it is proposed to abandon the evaluation categories when formulating the composition of criminal offenses provided for by Articles 276, 281, 282 of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to use the provisions of the criminal law on determining the amount of material damage in a large amount in relation to criminal offenses against property to determine the large amount of material damage. The specified approach will avoid abuses by the law enforcer and ensure uniformity and correct application of the criminal law.

Keywords: evaluative features, articles 276, 281, 282 of the Criminal Code of Ukraine, violation of the rules of air flights, violation of the rules of the use of air space, the amount of material damage, offenses against property.

Безпека повітряних польотів та захист суспільства від наслідків її порушення є однією з пріоритетних завдань держав в сучасних умовах технологічного розвитку. Небезпеку заподіяної шкоди внаслідок порушення встановлених правил безпеки повітряних польотів важко переоцінити. Україна як високотехнологічна держава, яка не тільки є користувачем, але й виробником лігальних апаратів неодноразово стикалася з проблемою порушень в зазначеній сфері та її наслідків, зокрема Сквиливська трагедія, збиття російського літака ТУ-154 над Чорним морем під час навчань, зіткнення літаків неподалік Золочева, Львівської області та ін.

Встановлення кримінальної відповідальності в таких випадках повинно стати додатковим чинником запобігання вказаним правопорушенням, а також карою винним за суспільно небезпечні наслідки таких порушень. Єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності, згідно з ч. 1 ст. 2 КК України є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом.

Статтями 276, 281, 282 КК України передбачено відповідальність за порушення правил польотів, а також використання повітряного простору. В той же час, формулювання окремих ознак зазначених складів кримінальних правопорушень викликають зауваження та потребують роз'яснень. Так, аналіз кваліфікуючих ознак, визначених частинами другими статей 276, 281, 282 КК України дає підстави стверджувати про необґрунтоване використання законодавцем оціночної ознаки у визначених складах злочинів. Зокрема, обставиною, що посилює кримінальну відповідальність за вчинення вказаних правопорушень є завдання великої матеріальної шкоди. Однак, ні в самій статті, ні в примітці до неї не міститься роз'яснень щодо змісту та розміру вказаної ознаки.

Не викликає сумнівів той факт, що порушення правил повітряних польотів, що вчиняються як працівниками повітряного транспорту, так і сторонніми особами, а також порушення правил використання повітряного простору створюють загрозу заподіяння найбільш значущих суспільно небезпечних наслідків фізичного, майнового та іншого характеру. Саме тому, точність і недвозначність ознак формулювання складів кримінальних правопорушень у сфері безпеки польотів дозволяє розмежувати злочинну поведінку від злочинної та убезпечити права та свободи людини від судового свавілля.

Згідно теорії кримінального права, оціночними ознаками є поняття кримінального закону, зміст яких повністю або частково не роз'яснюється в законі чи підзаконних актах, і внаслідок цього конкретизується суб'єктами застосування права на підставі їх професійної правосвідомості з урахуванням обставин, що встановлюються в процесі провадження у справі. Як зазначають противники використання оціночних ознак у кримінальному законі,

оціночні поняття приховують в собі можливість судових помилок внаслідок наявності суб'єктивного моменту в їх застосуванні, оскільки зміст оціночного поняття в значній мірі визначається правосвідомістю юриста, що застосовує закон. На їх думку, в процесі вдосконалення кримінального законодавства доцільно замінити (там, де це можливо) оціночні поняття формально-визначеними. [1, с. 152-156]. За твердженнями Н. О. Беляєва, «всі обов'язкові ознаки складу повинні бути сформульовані таким чином, щоб суд міг ясно бачити волю законодавця, що виражена в даній ознаці, а не підмінити його волю своєю» [2, с. 71].

Викликає подив рішення законодавця в даному випадку і з тих підстав, що мова йде не про узагальнення різних видів наслідків (фізична, матеріальна або організаційна шкода), як наприклад у статтях 271-275, 283 та ін. Так, порушення правил безпеки виробництва з урахуванням варіативності можливих суспільно небезпечних наслідків вимагав від законодавця формулювання таких видів суспільно небезпечних наслідків, які б охоплювали можливості заподіяння шкоди життю та здоров'ю працівника, шкоду власності, порушення громадської безпеки та порядку. Однак, як вказано у статтях 276, 281 та 282 КК України великий розмір стосується лише матеріальної шкоди.

Як приклад іншого підходу до визначення вказаних наслідків можемо зазначити визначення матеріальної шкоди у великому розмірі у статтях про кримінальні правопорушення проти власності. Згідно примітки 3 до ст. 185 КК України у статтях 185-191, 194 цього Кодексу у великих розмірах визнається кримінальне правопорушення, що вчинене однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення. Аналогічний підхід дотримано у визначенні матеріальної шкоди у ст. 270-1 КК України та низки інших. І взагалі, використання законодавцем поняття великої матеріальної шкоди як оціночної ознаки здійснено крім зазначених складів лише у ст. 277 КК України, що підтверджує нетиповість даного підходу в питаннях визначення матеріальної шкоди у кримінальному законодавстві. Більш того, ст. 281 КК України містить одночасно два види оціночних понять – велику матеріальну шкоду та інші тяжкі наслідки.

Слід констатувати, що використання оціночного критерію в складах кримінальних правопорушень, передбачених статтях 276, 281, 282 КК України з одного боку ускладнює їх розуміння, внаслідок чого виникають проблеми щодо практичного застосування зазначених норм, з іншого — надає широкі можливості правозастосувачу довільного тлумачення закону, що в свою чергу призводить до його порушень. У деяких випадках, особливо в бланкетних диспозиціях, без використання оціночних критеріїв обійтися практично неможливо. Та прагнути до скорочення таких критеріїв необхідно, й це твердження підтримує більшість

вчених. Як зазначає С. Я. Лихова: «Оскільки в кримінальному праві визначення змісту оціночних понять відноситься до компетенції правозастосовувача, складається ситуація, при якій не закон, а працівник правозастосовчого органу вирішує питання про те, чи відноситься дане діяння до злочинних, чи ні. Це надто серйозна проблема, щоб вирішувати її не на рівні закону. Зміст ознак юридичного складу злочину повинен бути визначений у акті легального тлумачення закону, або визначення їх змісту повинне відбуватися у відповідності із законодавством інших галузей права» [3, с. 508-509].

Висновки. Розуміючи суспільну небезпечність досліджуваних злочинів, тяжкість і безперечно масовий характер суспільно небезпечних наслідків при порушенні правил повітряних польотів та використання повітряного простору пропонується відмовитися від оціночних категорій при формулюванні складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 276, 281, 282КК України.

Для визначення великого розміру матеріальної шкоди слід скористатися положеннями кримінального закону щодо визначення розміру матеріальної шкоди у великому розмірі стосовно кримінальних правопорушень проти власності.

Зазначений підхід дозволить уникнути зловживань правозастосувача і забезпечити однаковість та правильність застосування кримінального закону.

Література:

1. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про працю, не пов'язані з посяганням на життя та здоров'я: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. - Харків, 2004. 222 с.
2. Беляєв Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. Ленинград, Издательство Ленинградского университета, 1986. 176 с.
3. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2006. 573 с.